

Araştırma Makalesi (Research Article)

Gönderim Tarihi (Received): 16.08.2020 Kabul Tarihi (Accepted) : 27.11.2020

Sağ ve Sol Bakış Açısıyla Siyasal Söylemin ve İdeolojinin Gazete Karikatürlerine Yansımaları: 2017 Başkanlık Sistemi Referandumu

Fatma NİSAN¹²
Nergiz BORAL ASLAN³

Öz

Türkiye’de cumhuriyetin ilanıyla beraber parlamenter sisteme geçilmiş ve günümüze kadar da ülke bu sistemle yönetilmiştir. Ancak 2017’de dönemin Başbakanı Binali Yıldırım ve 103 AK Parti milletvekilinin meclise sunduğu Başkanlık Sistemi teklifi (anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020), Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) desteğiyle kabul edilmiş ve referandum yapılmasına karar verilmiştir. Bu karar sonucunda 16 Nisan 2017 tarihinde sandığa gidilmiş ve sandıktan “evet” sonucu çıkmıştır. Basın ve siyaset ilişkisi sürekli eleştirilen bir konu olmakla beraber, böyle bir ilişkinin varlığı da yadsınmamaktadır. Basın ve siyaset arasındaki ilişkiyi başta haber olmak üzere, köşe yazıları ve karikatürler gibi basının her materyalinde görmek mümkündür. Bu çalışmada, 2017 Başkanlık Sistemi referandumunun karikatürlere nasıl yansıdığı, söylem ve ideoloji ilişkisi bağlamında incelenmiştir. Diğer taraftan çizerlerin çalıştıkları gazetelerin ideolojilerini yansıtıp yansıtmadıkları da belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda iki aylık süreç içerisinde yayınlanan karikatürler incelenmiş ve referandumla ilgili olduğu tespit edilenler çözümleme için seçilmiştir. Bu çalışmada sağ görüşü temsilen Yeni Şafak ve Yeni Çağ, sol görüşü temsilen ise Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinin karikatür arşivleri incelenmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri olan söylem çözümlemesi ve göstergebilimsel çözümleme bir arada kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, karikatürlerin yayınlandıkları gazetelerin yayın çizgilerine göre çizildiklerini ve çizgilerde ona yönelik bir söylem oluşturulduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Söylem, Söylem Çözümlemesi, Karikatür, Göstergebilim.

Atf (Cite as): Nisan, F. & Boral Aslan, N. (2020). Sağ ve Sol Bakış Açısıyla Siyasal Söylemin ve İdeolojinin Gazete Karikatürlerine Yansımaları: 2017 Başkanlık Sistemi Referandumu. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 34, 208-235. DOI: 10.31123/akil.781388.

1 Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, fatma.nisan@inonu.edu.tr, Orcid Numarası: 0000-0003-2741-9613.

2 Sorumlu Yazar (Corresponding Author)

3 Yüksek Lisans Mezunu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, nergizbr172@hotmail.com, Orcid Numarası: 0000-0003-1360-4893.

Reflection of Political Discourse and Ideology on Newspaper Cartoons from a Right and Left Looking Point: 2017 Presidential System Referendum

Abstract

With the proclamation of the republic in Turkey in 1923, the parliamentary system had started, and the country has been administered with this system for a long time. However, in 2017, Prime Minister of the time Binali Yıldırım and 103 AK Party members of the Parliament proposal for the Presidential System to the parliament (anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr, 2020) was accepted with the support of the Nationalist Movement Party (MHP) and it was decided to hold a referendum. As a result of this decision, the referendum ballots took place on the 16th April 2017 and a “yes” result was obtained from it. Although the relationship between the press and politics is a subject that is constantly criticized, the existence of such a relationship cannot be denied. It is possible to see the relationship between the press and politics in every media material such as news, columns and cartoons. In this study, how the 2017 Presidential System referendum was reflected on cartoons is examined in the context of the relationship between discourse and ideology. On the other hand, it has been tried to determine whether the cartoonists reflect the ideologies of the newspapers they are working for. In this direction, the cartoons published in a period of two months have been examined and those found to be relevant to the referendum were selected for analysis. In this study, the cartoons archives of Yeni Şafak and Yeni Çağ newspapers representing the right view, and Cumhuriyet and Evrensel newspapers representing the left view have been studied. In the study, qualitative research methods discourse analysis and semiotic analysis have been used together. The findings of the study revealed that the cartoons were drawn according to the publication visions of the newspapers in which they were published and that discourses were formed in the lines.

Keywords: Ideology, Discourse, Discourse Analysis, Cartoons, Semiotics.

Giriş

İdeolojik söylemlerin en yoğun olduğu alan olan medya, birinci derecede ele alınması gereken mecra olmaktadır. Günümüzde medya, toplumsal düzenin devam ettirilmesinde ve yeniden oluşturulmasında önemli düzeyde ekonomik ve ideolojik işlevleri olan bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Medya özellikle de ideolojinin ve söylemin üretilmesi ve yayılması noktasında etkili çıktılar ortaya koyabilmektedir. Medya bunun yanında yazılı, görsel ve işitsel mecralar aracılığıyla politik aktörlere farklı seçenekler de sunabilmektedir.

Medya ideolojinin taşıyıcısı konumundadır ve medya kuruluşlarının belirli yayın ideolojileri bulunmaktadır. Medyanın önemli unsurlarından olan gazeteler, ideolojilerini sadece dilsel ya da yazılı söylem yoluyla mesajları vermekte ayrıca dil dışı bazı

göstergeler yoluyla da ideolojik tercihleri doğrultusunda algı yaratabilmektedir. Görsel göstergeler arasında yer alan karikatür, günümüzde gazetelerin ideolojilerini yansıttıkları önemli bir iletişim aracı olmaktadır. Sanatsal bir eylemi ifade etmenin yanında karikatür, aynı zamanda duygu ve düşünceleri karşı tarafa aktaran etkili bir araçtır. Bu özelliği sayesinde karikatür hem ideolojik bir araç olmakta hem de siyasal gündem oluşturmada önemli bir faktör niteliğindedir. Siyaset- karikatür ilişkisi sıkça irdelenen bir konu olmuştur. Karikatürün bu özelliğinden yola çıkarak siyasi karikatürler bu çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Bu çalışmada farklı yayın çizgilerine sahip olan dört ulusal gazete ele alınmıştır. Gazeteler tarafından okuyuculara iletilen karikatürlerin, referandum sürecinde ideolojik ne gibi anlamsal mesajlar verdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, 16 Nisan 2017 Başkanlık sisteminin referandum yoluyla halka sunulmasının, gazetelerde yer alan karikatürlere nasıl yansıdığına çözümlemesi ve gazetelerin ürettikleri bu karikatürlere ideolojik bir söylem yükleyip yüklemediklerini tespit etmektir.

1. İdeoloji Kavramı ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi

İdeoloji kavramı ilk olarak Fransız düşünür Destutt De Tracy tarafından ortaya atılmıştır. İdeoloji, idea ve logos sözcüğünün birleştirilmesiyle oluşmakta ve düşünceyi inceleyen manasına gelmektedir (Rigel vd., 2005, s.108). İdeoloji, “toplumsal yaşamla ilgili düşünce, anlamlar ve sembolik temsillerin alanına işaret eden bir kavram” olarak tanımlanmaktadır (Sancar Üşür, 1997, s.8). İdeoloji kavramı 18.yüzyılda ilk başlarda “düşünce bilimi” olarak ifade edilmekte ve düşüncelerin nerden geldiğinin çözümlendiği bir alan olarak tanımlanmaktadır (Gramsci, 2014, s.87). İdeoloji kavramı daha sonrasında Francis Bacon ve Thomas Hobbes gibi düşünürler tarafından yaygınlaşmaya başladıysa da bu temellerin atılmasından elli yıl sonra Marx tarafından bir düşünce sistemi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Althusser, 2017, s.97). İdeolojiler aldatici olan fikirler sistemi ya da sınıf çıkarlarına hizmet eden bir gizemleştirme aracıdır (Marx ve Engels, 1999, s.42). Marx ideolojiyi, alt yapı-üst yapı boyutuyla değerlendirmektedir. Marx, ideolojinin ancak ekonomik koşulların maddi anlamda toplumsal devri daimine paralel olarak açıklanabileceğini ve bireylerin bu mücadele sırasında kendilerini konumlandıkları saha olarak tanımlamaktadır (Sancar Üşür, 1997, s.15). Daha açık bir ifadeyle, içinde yaşadığımız ekonomik koşullar ideolojiyi etkilemektedir. Marx’ın ideolojisinde özne eylemi yapabilecek güce sahip değildir. Bunun sonucunda Althusser’in tespitinde bulunduğu üzere devletin ideolojik aygıtları vasıtasıyla özne kendi çıkarlarının bilincine varamaz ve bunun sonucunda “yanlış bilince” sürüklenir. İdeoloji, özneyi siyasal söylemler üzerinden bir yanılısamaya sürüklemekte, böylece özneler kendilerini güçlü ve etkin görmektedirler.

Her dönemde hakim olan fikirler, hakim sınıfın fikirleridir (Marx ve Engels, 1968, s.3-4). Dolayısıyla klasik Marksistler ideolojiye olumsuz bir anlam yüklemektedirler bu da ideolojiyi ekonomik bir yaklaşımla değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır (Rigel vd., 2005, s.110). Bu egemen yaklaşım nedeniyle ideoloji, Gramsci ve Althusser gibi düşünürler tarafından farklı bakış açılarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Althusser, ideolojik

olanın maddeciliği üzerine yoğunlaşmış ve ideolojinin bir aygıtın uygulamalarında var olduğunu ve bu varoluşun maddi olduğunu ileri sürmüştür (Althusser, 2017, s.115) ve devletin ideolojik aygıtları vasıtasıyla egemen ideolojinin yeniden üretildiğini açıklamıştır. Althusser, Marks'ın özneye yüklediği pasiflik konumunu ret ederek, özneyi eylemi yapabilecek güçte görmektedir. Çünkü ideoloji ancak özne aracılığıyla yaşamını sürdürebilir. Althusser ideolojiyi "bir insanın ya da toplumsal grubun zihninde egemen olan fikirler ve temsiller" olarak tanımlamıştır (Althusser, 2017, s.64). Gramsci, "ideolojiyi toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan egemen ideoloji olarak ele alır ve hegemonya kavramıyla kuramsal ilişki kurar" (Sancar Üşür, 1997, s.7). Gramsci ideolojiyi, hegemonya kavramıyla açıklar ve ideolojiyi hegemonya oluşturmada bir araç olarak görmektedir. Gramsci'ye göre ideoloji egemen değil hegemoniktir. Hegemonya, mutlak egemenliğe işaret etmez, aksine karşıtlıklar arasında var olan mücadeleye vurgu yapmaktadır (Yaylagül ve Korkmaz, 2008, s.178). Hegemonya teriminin hem proletaryanın hem de yönetimin uygulanmasına ilişkin olduğu kabul edilmektedir. Bu durum, egemen olan sınıfın onların karşısında yer alan gruplar üzerinde zorunlu olarak uyguladığı zorlama anlamına gelmektedir. Ancak bu proletarya ile işbirliği yapmaya hazır olan ve bu tutumuna etkinlik kazandırılması söz konusu olan müttefiklerinin kültür ve fikir alanında yönetilmesidir. Bunun yanı sıra hegemonya yönetimin olumlu yönünü de geliştirmektedir (Gramsci, 1997, s.28).

Bir diğer yaklaşımda ise ideoloji kavramı toplumsal anlamların ortaya konması olarak "söylem" aracılığıyla açıklanmaktadır (Sancar Üşür, 1997, s.7). Söylem terimi felsefik anlamda ilk Aguinallı Thomas tarafından kullanılmış olmasına rağmen ideoloji, iktidar ve toplumsal sınıf kavramlarıyla birlikte ele alan ve bir kuram olarak gelişmesini sağlayan Foucault'dur (Rigel vd., 2005, s.105). Foucault'ya göre söylem hem birlik halinde hem de üretimi ile birlikte çözümlenebilmektedir. Söylemin anlaşılır olması, söylemi üreten, çeşitlendiren ve devamlı hale getiren iktidarla birlikte kurumlar vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Söylem, "görevi onun gücünü ve tehlikelerini önlemek, belirsiz olagelişini dizginlemek, maddiliğini savuşturmak olan bir takım yollarla denetlenmiş, ayıklanmış, örgütlenmiş ve yeniden paylaşılmıştır" (Foucault, 1993, s.9-10). Bunun yanı sıra söylemlerin oluşturuldukları koşulları belirlemek amacıyla, söyleme ulaşabilecek kişiler belli kurallara uymaya zorlanmıştır. Böylelikle, herkesin söyleme ulaşmasına izin verilmemekte, söylemde bulunacak kişiler ayıklanmakta ve seyrletilmektedir (Foucault, 2001, s.21-22).

İdeoloji, söylemin ortaya koyduğu veya yarattığı etkidir (Sancar Üşür, 1997, s.109). Jan Rehman'a (2017, s.198) göre, hem dilbilimsel hem de dilbilim dışı unsurları kapsadığı farz edilen dillendirme faaliyetlerinin yapılandırılmış bir bütünlüğü olarak tanımlanan söylem, ideolojinin yerine konulmaktadır.

Toplumsal denetimin ön koşulu, söylemin denetimi ve bizzat söylemin yeniden üretilmesidir (Van Dijk, 2005, s.319). Medya ise söylemin yeniden üretildiği en önemli mecra olarak ortaya çıkmaktadır. 1970'lerde medya, estetik ve ahlaki çözümlenmelerinin yerine sosyolojik değerlendirmelerin yapıldığı bir nokta olarak görülmektedir (Turner, 2016, s.107). İdeolojinin, söylemler vasıtasıyla yoğun olarak üretildiği iletişim alanı olan gazeteler, kamusal iletişimde önemli bir rol oynamaktadır. Yazılı basındaki haberler, televizyona oranla hafızada daha kolay tutulmakta ve televizyona oranla daha nitelikli

olduğu düşünölmektedir (Van Dijk, 2005, s.349).

1970'lerin sonlarından itibaren akademik çevrelerde yaptıkları çalışmalarla dikkat çeken Van Dijk ve Fairclough en bilindik söylemcilerdir (Atabek ve Atabek Şendur, 2007, s.151). Söylem çözümlendiğinde özne olunabilmektedir. Bu nedenle Van Dijk eleştirel söylem çözümlemesinin "nötr" olamayacağını açıklamıştır (Atabek ve Atabek Şendur, 2007, s.152). Van Dijk'e (2007, s.164) göre söylem çözümlemesi, antropoloji, etnografya mikro sosyoloji, algısal ve sosyal psikoloji, şiir tekniği, retorik, stilistik, dilbilim, göstergebilim ile metin ve konuşmanın yapılarını, işlevlerini ve süreçlerini sistematik olarak ele alan diğer insan ve toplum bilimlerinden, 1960'lar ve 1970'ler arasında, disiplinler ötesi bir alan olarak ortaya çıkmıştır.

Eleştirel söylem çözümlemesi; olguları geniş sosyal bağlamlarda çözer, gizli ideolojileri açığa çıkarır, toplumun nasıl olduğunu değil, nasıl olabileceğini ve olması gerektiğinin anlaşılmasını sağlar, dünyayı daha iyiye doğru değiştirip bu değişim sayesinde baskıyı ortadan kaldırarak insanların özgürleşmesini sağlamaktadır (Atabek ve Atabek Şendur, 2007, s.155). Metinler, eleştirel söylem çözümleme için önemli bir olgudur. Metindeki enformasyonların büyük bir kısmı açıkça ortaya konmamakta ve üstü örtülü bırakılmaktadır. Bu nedenle metinlerin anlamlarının ortaya çıkarılması noktasında söylem çözümlemesi önemli girdileri oluşturmaktadır (Van Dijk, 2007, s.165).

2. Göstergebilimsel Yaklaşımlar

Göstergebilimde alıcı kavramı yerine okuyucu kavramı kullanılmaktadır. Çünkü okuyucu daha önemli bir etkinliği ifade etmekte ve okuyucu kendi kültürel deneyimlerini, duygularını metne taşıyarak, anlamlandırılmasına katkıda bulunmaktadır (Fiske, 2003, s.63). Guiraud göstergebilimi dil, belirtke ve düzgü gibi gösterge dizelerini inceleyen bilim olarak tanımlamış ve göstergebilimin mantıksal işlevini vurgulamıştır (Guiraud, 1994, s.17). Diğer bir tanımlamaya göre gösterge, başka bir şeyin yerini alabilen ve kendi dışında bir olguyu veya nesneyi ifade edebilen ögedir (Vardar, 1998, s.73). Göstergebilimde bilinmesi gereken üç kavram bulunmaktadır. Bu kavramlar; gösterge, gösteren ve gösterilenden oluşmaktadır (Fiske, 2003). Gösterge, kendinden başka bir şeye gönderme yapan şeydir. Bir şeyin gösterge olabilmesi için kullanıcı tarafından algılanabiliyor olması gerekmektedir. Bu algılamalar okuyucunun kültürel ve zihinsel bazı deneyimlerinden etkilenmektedir. Göstergeler; görüntüsel gösterge, belirtisel gösterge ve simge olarak üç sınıfa ayrılmaktadır (Ünal, 2014, s.3).

Bu alandaki çalışmalar 1960'lardan sonra yoğunlaşmaya başlamıştır. Göstergebilimin ilk öncülerinin Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Pierce'dir (Rifat, 2005, s.231). Bir dilbilimci olan Saussure, ağırlıklı olarak dil ile ilgilenmiş ve dilbilimin göstergebilimin bir alt parçası olduğunu savunmuştur. Saussure, göstergenin kendisine ve diğer diğer göstergelerle ilgisine odaklanmıştır. Saussure göstergeyi, anlamı olan fiziksel bir nesne olarak tanımlamıştır (Fiske, 2003, s.67). Dil göstergelerinin çokluğu sayıca sınırsız olmasından kaynaklanmaktadır. Alfabe yer alan yazı dizgesi yerine lüzum görülürse daha da fazlası benimsenebilmektedir (Saussure, 1998, s.117). Saussure'nin anlam öğeleri gösterge, gösteren ve gösterilenden oluşan üçgen şeklinde

bir yapıdan meydana gelmektedir (Ünal, 2014, s.9). Göstergelyi, diğer göstergelerle girebileceği ilişkiyi paradigma ve dizim kavramlarıyla betimlemiştir (Ünal, 2014, s.20).

Peirce, gösterge modelini şu şekilde açıklamıştır: “Bir gösterge kendinden başka bir şeye yani *nesneye* gönderme yapar ve bu, birisi tarafından yorumlanır yani *yorumlayıcının* zihninde bir etkiye sahip olur (Fiske, 2003, s.65). Guiraud da Peirce gibi göstergelerin mantıksal işlevine vurgu yapmıştır. Guiraud, göstergenin işlevinin bildirimler vasıtasıyla düşüncelerin aktarılması olarak açıklamış ve göstergebilimin konusu noktasında herkesin farklı düşüncelere sahip olduğunu dile getirmiştir (Guiraud, 1994, s.19).

Barthes, Saussure’ün aksine göstergebilimin, dilbilimin bir alt dalı yani parçası olması gerektiğini düşünmüştür (Çeken ve Aypek Arslan, 2016, s.509). Barthes’e göre gösterge, kendisi o şey olmamasına rağmen, o şeyi çağrıştırarak iletişimde kullanılan araçtır (Ünal, 2014, s.15). Barthes, göstergebilimi gösteren ve gösterilen arasındaki bağlantı olarak tanımlamıştır. Göstergenin arkasında yatan anlama vurgu yapmıştır. Göstergelyi biçim gösterileni ise içerik olarak tanımlayan (Akt. Ünal, 2014) Barthes göstergebilimi, dil ve söz, gösterilen ve gösteren, dizim ve dizge, düz anlam ve yananlam (Rifat, 2005, s.314) şeklindeki temel ilkeler üzerine oturtmuştur.

3. Karikatür ve Tarihi Üzerine

Medya, dil vasıtasıyla, sembollerle ve kültürel kodlarla şekillendirdiği dünyada popüler bir bilinç oluşturmaktadır (Yaylagül ve Korkmaz, 2008, s.178). Toplum üzerinde medyanın çok büyük etkisi vardır ve belirli kültürleri ve ideolojileri yansıtmaktadır. Karikatürler gazeteler vasıtasıyla okuyuculara eleştirel mesajlar iletmenin yanında, dil ve dil dışı öğeleri bir arada kullanarak açık veya üstü kapalı kodlar da verebilmektedir. Karikatürlerin bu ideolojik ve sosyolojik işlevi, karikatürleri hem söylemsel bağlamda hem de göstergeler bağlamında irdelenmesi gereken bir kavram olarak ortaya çıkarmaktadır.

Karikatür, bir resim sanatı ve edebiyattaki mizahın resimli hali yani karşılığı olarak tanımlanabilmektedir. Karikatür, Fransızca “*caricature*” kelimesinin Türkçe karşılığıdır. İnsanların ne amaçla yaptıkları bilinmemekle birlikte karikatürü andıran ilk desenlerin paleolitik çağda ortaya çıktığı bilinmektedir. Dünyada karikatürün gelişimine bakıldığında baskı makinesinin icadı ve dünyada yaygınlaşmasıyla birlikte karikatürün gelişmeye başladığı görülmektedir (Özer, 1994, s.8). Karikatür sanatına yönelik ilk çalışmaların ise 17. yüzyılda doğduğu düşünülmektedir. Fransa’da 1830’da yayımlanan ilk karikatür dergisi La Caricature ile yeni bir dönem başlamıştır. Günümüzdeki anlamıyla karikatür, Fransızcada “Dessin Humoristique” çizgi mizah ya da grafik mizah adıyla anılmaya başlanmıştır (Özer, 1994, s.9). Karikatürün gazetelerde yer almaya başlaması ise mizah gazetelerinin oluşmasıyla başlamıştır. İlk örneği İtalya’da Fischietto Toronto’da basılmıştır (Bayram, 2009, s.110). Türkiye’deki ilk karikatür bir Osmanlı Rum olan Teodor Kasap’ın 1870’te çıkardığı “Diyojen” dergisidir ve bilinen ilk Türk karikatürücü ise Ali Fuat Bey’dir (Nedir.org, 2018). Bir Türk tarafından çıkartılan ilk mizah dergisi ise Çaylak’tır. Diyojen kapatıldıktan sonra ise Hayal, Çingiraklı Tatar, Latife ve Tatar dergileri (1873), Şafak ve Kahkaha dergileri (1874), Geveze ve Meddah dergileri

(1875) yayımlanmıştır (Özer, 1994, s.12).

Yeni karikatür kuşağı için daha güzel ve daha ilerici bir karikatür dünyası oluşturmada önemli bir yere sahip olan Senayi-i Nefise Mektebi (Devlet Güzel Sanatlar Akademisi), 1908- 1918 yılları arasında genç ve dinamik karikatürcülerin yetişmesine katkı sağlamıştır (Çeviker, 1991, s.17). Gerçek anlamda kabul edilen ilk Türk karikatürist olan Cem, 2. Abdülhamit döneminde ciddi anlamda bir muhalefet odağı haline gelmiştir (Bayram, 2009, s.112). Bu dönemde karikatür, eleştiren ve mizah aracılığıyla bir karşı duruşun simgesi haline gelmeye başlamıştır. Kurtuluş Savaşı'yla beslenen Türk karikatürü, modern karikatür hareketiyle ivme kazanmıştır (Çeviker, 1991, s.43). Özellikle II. Meşrutiyet dönemi Türk karikatürcülerin ustalaşmaya başladıkları bir dönem olarak görülmektedir. 1930-1940'lı yıllarda karikatür tarihinde önemli bir dönem yaşanırken, 1960-1970'li yıllar ise karikatür için durgunluk dönemi olarak görülmektedir (Özer, 1994, s.13). Ancak Avrupa'da yaşamış bazı karikatürcüler ve Avrupa'dan ithal edilen yabancı karikatürcülerin katkılarıyla Türk karikatürü modern bir kimlik kazanmaya başlamıştır (Çeviker, 1991, s.47).

II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin dış dünyaya açılmasıyla, siyasal ve ekonomik alanda liberalleşmeye paralel olarak basın yayın alanında yaşanan gelişmeler karikatüre de yansımıştır (Nedir.org, 2018). Bu sosyal ve ekonomik hareketlenmeler her alanda olduğu gibi karikatürü de etkilemiştir. 1970 ve 1980'li dönemler de ise karikatür dünyası Gırgır dergisinin hayata girmesiyle önemli bir ivme kazanmış ve Gırgır dergisinin önemli bir tiraj elde etmesiyle Fırt, Çarşaf, Çivi, Mikrop gibi dergilerde yayımlanmaya başlamıştır (Özer, 1994, s.14).

Karikatürün dilbilimsel tanımlamasına bakıldığında "insan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir şekilde veren düşündürücü ve güldürücü resim" şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2018). John Fiske ise göstergebilimsel bağlamda karikatürü şu şekilde tanımlamaktadır: "Karikatürler, basit, doğrudan araçlar aracılığıyla zengin bir enformasyon taşımaya çalışan ileti örnekleridir ve karmaşık gösterilenler için basit gösterenler kullanılır" (Akt. Bayram, 2009, s.115). Görsel ve sözel bazı imgelerden meydana gelen karikatürler, topluma etki eden anlam yüklü çizimler veya yapılarıdır (Okutan, 2013, s.17). Literatürde iki tür karikatürden bahsedilmektedir; grafik olarak adlandırılan karikatür, diğeri ise popüler karikatürlerdir. Grafik karikatürler yarışma veya dergilerde gösterime çıkan sanatsal yapılarıdır. Popüler karikatürler ise gazete ve dergilerde yer alan her türlü sosyal, siyasal veya gündelik olayı abartılı, bol yazılı haliyle kitlelere sunulan karikatürdür (Okutan, 2013, s.11). Gazete karikatürleri konularına göre; siyasi karikatür, portre karikatür, haber konulu karikatür, eğlence karikatürü, bant karikatürü ve çizgi roman, reklam karikatürü şeklinde sınıflandırılmaktadır (Nisan, 2015, s.166).

Karikatürü içerisinde barındıran mizah, kimi zaman iktidara ve onun oluşturduğu baskıya, düzene, aktörlere ve rollere başkaldırırken (Cantek, 2011, s.10-27) kimi zamansa iktidarın devamını sağlamaktadır (Cantek, 1998, s.127). Bu durum mizahın her zaman siyasi bir mücadele alanı olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla "mizahın bir araç olarak kullanılması onun gelişimini mi sağlayacak yoksa araç olarak kullanıldığı amaca bağlı kılınarak onun boyunduruğu altında geçici bir

nitelik kazanmasına mı neden olacak?” sorusu sorula gelen bir mesele olagelmıştır (Cantek ve Gönenç, 2011, s. 64).

4. 2017 Başkanlık Sistemi Referandum Sürecinin Söylem ve Göstergibilimsel Çözümlemesi

Günümüze kadar parlamenter sistemle yönetilen Türkiye’de yeni bir sistem olan Başkanlık Sisteminin referandum ile halkın oylamasına sunulması, Türk tarihi açısından atılmış olan önemli bir adımdır. Bu noktadan hareketle sürecin medya tarafından nasıl yansıtıldığı önem arz etmektedir.

4.1. Metodoloji

Çalışmada, 2017 Başkanlık Sistemi referandum sürecinin gazetede ki karikatürlere nasıl yansıdığı, söylem çözümlemesi ve göstergibilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. “Eleştirel söylem çözümlemesi, güç, hâkimiyet, hegemonya, sınıf farkı, cinsiyet, ırk, ideoloji, ayrımcılık, çıkar, kazanç, yeniden oluşturma, dönüştürme, gelenek, sosyal yapı ya da sosyal düzen gibi temaları ön plana çıkaran ve araştırma alanı olarak bu konuları işleyen bir yöntemdir” (Van Dijk akt. Nisan, 2015, s.168). Karikatürler, söylemin kullanıldığı ve ideolojinin yansıtıldığı görsel ve sözel sanatsal yapılarıdır. Bu nedenle yapılan çalışmada karikatürler önemli girdiler sunmaktadır. Aynı zamanda grafik özellikli olan karikatürler birçok unsurdan etkilenmektedir. Karikatürlerin yayınlandığı gazete veya dergilerin ideolojik algılayışı, çizerlerin kişisel özellikleri ve okuyucuların kişisel özellikleri gibi pek çok etken karikatürlerin anlamlandırılmasında önem arz etmektedir (Bayram, 2009, s.116). Göstergibilim ise, iletişim kurmak amacıyla kullanılan göstergelerin yorumlanması ve bu yorumlama sürecinde kullanılan bütün unsurların incelenmesi temeline dayanmaktadır (Ünal, 2014). Göstergibilim, göstergenin ne olduğunu ve nasıl kurallara bağlandığını göstermektedir (Saussure, 1998, s.46).

Çalışmada, basın referanduma yönelik yaklaşımının net bir şekilde ortaya konulması açısından farklı ideolojilere sahip olan gazeteler analiz için seçilmiştir. Ayrıca gazetelerin ideolojilerini karikatürlere ne oranda yansıttıklarını ortaya koymak da çalışmanın amaçları arasındadır. Bu amaçlardan hareketle sağ kesimi temsilen “Yeni Çağ” ve “Yeni Şafak”, sol kesimi temsilen ise “Cumhuriyet” ve “Evrensel” gazetelerindeki karikatürler ele alınmıştır. Çalışmada 2017 Başkanlık Sistemi referandumunun yapıldığı dönemler olan Mart, Nisan ve Mayıs aylarındaki referandumla ilgili olan karikatürler incelenmiş ve bunların, referandum sürecinde ideolojik ne gibi anlamsal mesajlar verdiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada gazetelerin 10 Mart- 12 Mayıs 2017 tarihleri arasındaki iki aylık süreç içerisinde referandumla alakalı karikatürleri çözümlenmiştir.

4.2. Bulgular

İncelenen gazetelerde referandumla ilgili söz konusu dönemde toplam 44 karikatüre

yer verilmiştir. Konuyla ilgili Yeni Şafak'ta 3, Yeni Çağ'da 19, Cumhuriyet'te 10 ve Evrensel'de 12 karikatür çizilmiştir. Amaca en yakın olan 18 karikatüre çalışmada yer verilmiştir.

4.2.1. Yeni Çağ'ın Karikatürlerinde Referandumun Sunumu

Başkanlık Sistemi referandumunda ideolojik olarak milliyetçi, sağ çizgide yer alan Yeni Çağ, söylemini Emre Ulaş tarafından "Cilalı Taş Devri" çizgileri üzerinden 19 karikatürle yansıtmıştır. Bu karikatürler arasından çalışmanın amacına en uygun olanlara aşağıda yer verilmiştir. Karikatürlerinde hem sözel hem de görsel göstergeleri bir arada kullanılmıştır.

Şekil 1. Emre Ulaş (Cilalı Taş Devri)- 1 Nisan 2017- Yeni Çağ.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli, "evet" şeklinde anahtar ve konuşma balonu

Gösterilen: İş birliği, şaşkınlık, düşünceli, kuşkulu yaklaşım

Gösterebilimsel Çözümleme: Karikatürde Erdoğan ve Bahçeli yer almaktadır. Karede Bahçeli'nin Erdoğan'a "evet" yazılı bir anahtar verdiği görülmektedir. Erdoğan'ın beden diline bakıldığında; bir eliyle anahtarı tutarken diğer eliyle de çenesini tutarak düşünceli ve şaşkıncı bir duruş sergilediği görülmektedir. Bahçeli'nin anahtarı Erdoğan'a uzatmış olduğu eli havada konumlanmıştır. Erdoğan'ın düşünceli ve şaşkınlık ifade eden beden diline karşılık Bahçeli'nin konuşma balonunun içinde "Yok efendim 1 Nisan değil 16 Nisan için bu. Kalıbını bizzat ben çıkardım!.. Bütün kapıları açacak!.." şeklinde cevap verdiği görülmektedir. "1 Nisan şakası" birçok kişi tarafından uygulansa da gerçeklikle ilgisi yoktur. Burada Bahçeli'nin "1 Nisan değil 16 Nisan" vurgusu yapması 16 Nisan'dan zaferle çıkacaklarının garantisini verdiği ve bunun şaka olmadığını göstermektedir.

Söylem Çözümlemesi: Karikatür, bir konuşma balonu içerisinde yer alan sözel göstergeden oluşmaktadır. Bu karikatür, sandıktan "hayır" çıkma ihtimalinin yüksek olduğu bir zaman aralığında ve referanduma on beş gün kala çizilmiştir. Sözel söyleme bakıldığında, Başkanlık Sistemi için Bahçeli'nin Erdoğan'a tam destek verdiği "evet"

şeklinde yaptığı anahtarı uzatırken söylediği “kalıbını bizzat ben çıkarttım!” cümlesinden anlaşılmaktadır. “Bütün kapıları açacak” cümlesi ise bu söylemi desteklemekle birlikte referandum sonrasında da Bahçeli’nin Erdoğan’ı destekleyeceğinin sinyali verilmektedir. Ayrıca referandumdan “evet”in galip gelebilmesinin, Bahçeli’nin iş birliği yapması koşuluyla sağlanabileceği anlaşılmaktadır. Erdoğan’ın ise Bahçeli’nin bu yaklaşımına biraz şaşırılmış olmasıyla birlikte bu duruma karşı düşünceli bir tavır sergilediği ve desteğe biraz tereddütlü yaklaştığı görülmektedir.

Şekil 2. Emre Ulaş (Cilalı Taş Devri)- 8 Nisan 2017- Yeni Çağ.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Televizyon, kumanda, adam, Cumhurbaşkanı Erdoğan, sarık, sakal ve iki konuşma balonu

Gösterilen: Uyarı, endişe, merak, korku

Gösterebilimsel Çözümleme: “Din istismarı tavan yaptı” başlığıyla çizilen karikatürde televizyon içinde kürsüde konuşan Erdoğan görülmektedir. Televizyonun karşısında ise elinde kumandayla Erdoğan’ı dinleyen bir adam durmaktadır. Adam sakallı, sarıklı ve göbekli bir erkektir. Adamın kafasındaki sarığı ve sakallı oluşu dini bir tercihi simgelemektedir. Muhafazakâr bir duruş sergileyen adamın biraz endişeli ve biraz da korku hissettiği yüz ifadesinden anlaşılmaktadır. Televizyona dönük olan vücut pozisyonu ve elinde tuttuğu kumanda konuşma yapan Erdoğan’ın söylediklerine önem verdiğini göstermektedir. Erdoğan’ın işaret parmağını ileriye doğru uzatmış olması, beden dili çözümlemesinde, onu dinleyenlere yönelik bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Söylem Çözümlemesi: Karikatürün söylemine bakıldığında din üzerinden bir mesaj verildiği görülmektedir. Karikatürdeki söylemlerinde çizerin, Erdoğan’ın dini propaganda yapmasını eleştirdiği görülmektedir. Erdoğan muhafazakâr kesimden almış olduğu desteğin devamını sağlamak için “Aman ‘hayır’ verip ahireti tehlikeye atmayın ha!” sözüyle, seçmenin dini korkularını kullandığı vurgulanmıştır. Erdoğan’ın “Sırada bizim yanmaz kefen mi var acaba?” sözüyle muhafazakâr kesimden olan seçmenlere yönelik daha önce de sözler verdiği anlaşılmaktadır. Seçmenin “evet” oyu kullanmadığı takdirde zararlı çıkacağı ima edilmektedir. Ancak bu kareden gazetenin ideolojik söyleminin ardında muhafazakâr kesimden aldığı desteğin azaldığı mesajı da algılanmaktadır.

Şekil 3. Emre Ulaş (Cilalı Taş Devri)- 11 Nisan 2017- Yeni Çağ.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Cumhurbaşkanı Erdoğan, koşan bir adam, üzerinde "evet" yazılı hipnoz saati ve sözel gösterge

Gösterilen: Korku, zorlama, kandırma, kaçış

Göstergebilimsel Çözümleme: "AKP seçmeni uyandı" başlığıyla verilen karikatürün düz anlamına bakıldığında, Erdoğan elinde hipnoz saatini sallayarak koşmaktadır. Erdoğan'dan kaçmaya çalışan bir adam görülmektedir. Adamın yüzündeki endişeli ifade, başına gelebilecek olayların farkında olduğunu göstermektedir. Görselde yer alan söylemden, adamın halktan bir seçmen olduğu anlaşılmaktadır.

Söylem Çözümlemesi: Karikatürde "onbeş senedir gıkın çıkmadı aynı filmi izliyodun, şimdi mi uyanacağın tuttu?!.. eveeet... eveeet..." söylemi kullanılmıştır. Referanduma beş gün kala çizilen bu karikatürde tüm halka yönelik olarak bir mesaj verilmektedir. Kullanılan cümleden Erdoğan'ın on beş yıllık iktidarına göndermede bulunularak bu süre boyunca seçmenleri kandırdığını ve verdiği vaatleri yerine getirmediği ima edilmektedir. Seçmenlerin artık siyasal söylemlerle kandırılmayacağını ve seçmenlerin atılacak olan adımların farkında olduklarını belirtmektedir. Bu şekilde, gazete iktidarı eleştiren ve halktan yana tavır sergileyen ideolojik bir söylem geliştirilmiştir.

Şekil 4. Emre Ulaş (Cilalı Taş Devri)- 14 Nisan 2017- Yeni Çağ.

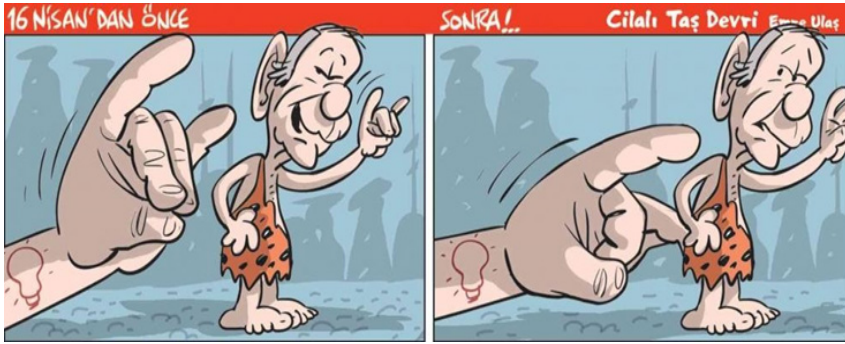
Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Oy pusulası, mühür, masa, oy kullanma kabini ve adam

Gösterilen: Uyarı, kararsızlık, endişe

Göstergebilimsel Çözümleme: Karikatürün düz anlamına bakıldığında üç önemli gösterge bulunmaktadır; oy pusulası, mühür ve seçmen. Görselde bulunan perde adamın oy kullanma kabini içerisinde olduğunu bize hissettirmektedir. Karikatürdeki adam mühürü eline alıp oyunu kullanmak üzeredir. Ancak diğer tarafta önemli olan diğer bir gösterge olan oy pusulası “bak bi daha düşün!..” şeklinde bir uyarıda bulunmaktadır. Karikatürün yan anlamında ise oy pusulasının yüz ifadesinden seçmenin kararsızlığı karşısında tedirgin olduğu anlaşılmaktadır.

Söylem Çözümlemesi: “Bak bi daha düşün!..” söylemiyle gazetenin kedisıyla aynı ideolojik çizgide yer alan seçmenlere seslendiği mesajı çıkarılmaktadır. Referandum öncesine kadar direkt olmasa da “evet” taraflı tavır sergileyen Yeni Çağ, referandum zamanı yaklaştıkça karikatürlerindeki söylemlerden “hayır” cephesine geçtiği görülmektedir. Bu durum, daha önce Bahçeli’nin Erdoğan’a referandum yapılması için mecliste vermiş olduğu desteğini, seçim yaklaştıkça geri çekmesinden kaynaklanmıştır.

Şekil 5. Emre Ulaş (Cilalı Taş Devri)- 22 Nisan 2017- Yeni Çağ.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Bahçeli, bir el ve bozkurt işareti

Gösterilen: Birliktelik, kovma, ihanet

Göstergebilimsel Çözümleme: “16 Nisan’dan önce ve sonra!..” başlıklı karikatürde iki ayrı kare bulunmaktadır. “16 Nisan’dan önce” başlıklı karede Bahçeli sol eliyle bozkurt işareti yapmaktadır. Yüzünde bir memnuniyet ve mutluluk ifadesi yer almaktadır. Sol taraftan, Bahçeli’nin arkasında görünmeyen ancak bileğindeki ampul sembolünden AK Parti’ye ait olduğu anlaşılan bir el görülmektedir. Bu el AK Parti’yi temsil etmekte ve o da bozkurt işareti yapmaktadır. İlk karedeki kurt figürünün MHP’nin simgesi olmasının yanı sıra göstergebilimsel anlamda dik, istikrarlı duruşu temsil etmektedir. Bu karede, referandum öncesi iki parti arasında bir anlaşmanın ve birlik beraberliğin var olduğu hatırlatılmaktadır. İkinci karede ise referandumdan sonrasına işaret edilmektedir. Bu karede soldan gelen el bozkurt işareti yerine Bahçeli’yi itmeye veya göndermeye çalışmaktadır. Oylamadan önce Bahçeli’nin yüzündeki mutlu ifade kaybolmuştur. Yerine biraz şaşırılmış ve biraz da hayal kırıklığına uğramış bir ifade mevcuttur. Buradan çıkarılabilecek anlam, AK Parti ve MHP ittifakının sandıktan “evet” oyu çıktıktan sonra

Erdoğan tarafından sona erdirildiğidir.

Şekil 6. Emre Ulaş (Cıvalı Taş Devri)- 29 Nisan 2017- Yeni Çağ.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Yüksek Seçim Kurulu (YSK) Başkanı Sadi Güven, cübbe, “YSK” yazılı kravat, yarış parkuru, bitiş şeridi, “evet” ve “hayır” yazılı göstergeler

Gösterilen: Yarış, mücadele, hileli zafer ve kaybetme

Gösterebilimsel Çözümleme: Karikatürdeki göstergelerin düz anlamına bakıldığında bir yarışın ve mücadelenin olduğu anlaşılmaktadır. Karikatür “özet olarak!” yazılı bir başlıkla sunulmuştur. Çizer “evet ve “hayır” yazılarını iki farklı yüz ifadesiyle karakterize etmiştir. “Evet” ve “hayır” bir yarış içerisindedir. “Evet”in burnu “yalancı”yı simgeleyen uzun burun şeklinde çizilmiş ve burun aynı zamanda el olarak yansıtılmıştır. “Evet”in elinden tutan dönemin YSK Başkanı Güven görülmektedir. Karikatürün yan anlamına bakıldığında yoğun mesajların varlığı görülmektedir. “Özet olarak!..” başlığında seçimden sonrasının genel bir çözümlemesi yapılmıştır. Çizer “evet” ve “hayır” cephesinin girdiği referandum yarışını bir maraton parkurunda yansıtmıştır. Bitiş çizgisine ilk varanın “hayır” olmasına rağmen Güven’in desteğiyle “evet”in yarışı kazandığı anlaşılmaktadır. “Evet”in yüz ifadesinin sinsi ve kurnaz olması yarışta bir hilenin varlığına işaret etmekte ve burnunun uzun resmedilmiş olması ise yalancılığı çağrıştırmaktadır. Ayrıca burnun sonunda elin resmedilmiş olması ve Güven’in o eli tutması, yapılan gizli bir anlaşmanın sinyalini vermektedir. Gazetenin ideolojik söylemini yansıtan karikatür, referandumda YSK’nın desteğiyle sandıktan “evet”in çıktığını ve bu referandum yarışının adil sonuçlanmadığının mesajını vermektedir.

4.2.2. Yeni Şafak’ın Karikatürlerinde Referandumun Sunumu

Başkanlık Sistemi referandumuyla ilgili karikatürleri Yeni Şafak, “Müşahadat” adıyla ve Hasan Aycın’ın çizgileriyle sunmuştur. Yeni Şafak, referandumla alakalı karikatürlerinde sözel göstergelerden ziyade görsel göstergelere ağırlık vermiştir.

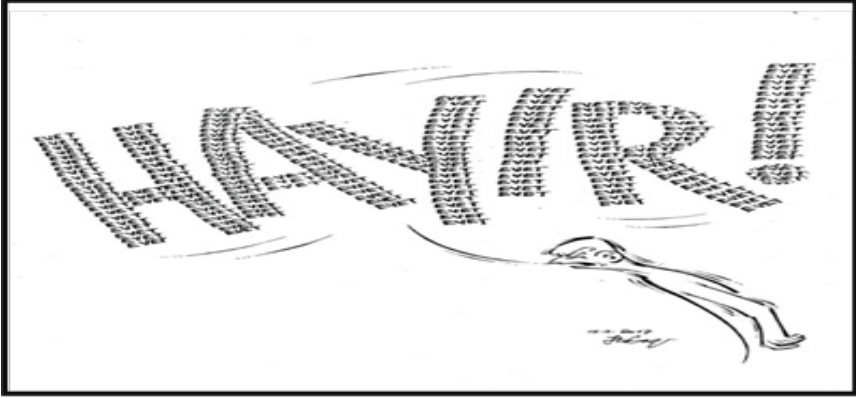
Şekil 7. Hasan Aycin (Müşahedat)- 10 Mart 2017- Yeni Şafak.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Ünlem işareti, soru işareti, “evet” ve “hayır” pankartları, beyaz kuş ve siyah karga

Gösterilen: Kızgın, öfkeli, sevimli, karanlık, aydınlık, bilinmeyen

Göstergebilimsel Çözümleme: Sözel göstergelerden ziyade görsel göstergenin kullanıldığı karikatürün düz anlamında iki noktalama işaretinin karşı karşıya geldiği görülmektedir. Karakterize edilmiş olan soru ve ünlem işaretlerinin yüz ifadelerine bakıldığında birbirlerine karşıt duygulara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Elleri tuttukları pankartların üzerinde “evet” ve “hayır” yazmaktadır. Ayrıca yazıların üzerindeki kuşlar ise siyah ve beyaz renkleriyle yer almakta ve iki taraf arasında bulunan karşıtlığı yansıtmaktadır. Siyah ve beyaz rengin bütün figürlerde vurgulanması iyi-kötü, karanlık-aydınlık, karamsarlık-iyimserlik, belirsizlik-istikrar, başlangıç-son, belirsizlik-devamlılık gibi anlamları çağırıştırmaktadır. Diğer taraftan kullanılan noktalama işaretlerinin de soru sorma, bilinmeyene kesin olmayana şüpheyle yaklaşma, seslenme hitap etme, uyarma, sevinç gibi gizli anlamlarının olduğu bilinmektedir. Karikatür bu nedenle yan anlamında yoğun ideolojik mesajların verildiği bir çizimdir. Çizer tarafından “hayır”cı kesimin halinin ve tavrının öfkeli, karamsar, belirsiz ve şüpheli bir şekilde yansıtılması gazetenin referandum sürecinde “evet” cephesinde yer aldığı ve bu doğrultuda bir tavır içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu görsel mesaj doğrultusunda sandıktan “evet” çıkması halinde yeni başlangıçların yaşanacağına, ülkede yönetim konusunda var olan eksikliklerin veya belirsizlik halinin yeni sistemle sona ereceğine ve istikrarlı bir Türkiye’nin varlığına gönderme yapmaktadır. Ayrıca soru işaretinin ezik ve kısa bir şekilde gösterilmesi ünlem işaretinin onun üzerinde var olan hâkimiyetinin bir göstergesidir. Bunun ideolojik tercümesine bakıldığında, “evet”in sandıktan ezici bir farkla öne çıkacağına ilişkin düşünülmesi mesajı çıkmaktadır.

Şekil 8. Hasan Aycın (Müşahedat)- 7 Nisan 2017- Yeni Şafak.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Bir adam, “hayır” söylemi, ünlem işareti

Gösterilen: Öfke, haykırma, gizli anlam, uyarma

Göstergebilimsel Çözümleme: Karikatürde bir adam bütün gücüyle bağırmaktadır. Yüz ifadesinden biraz öfkeli olduğu anlaşılmaktadır. Diğer gösterge ise “hayır” söylemi, “hayır”ın içinde bulunan “evet” ve ünlem işaretidir. Yan anlamından “hayır” taraftarlarının kamuoyunda ve diğer mecralarda bir baskınlığının olmasına rağmen sonucun “evet” olacağı vurgulanmak istenmiştir. Yapılan kamuoyu araştırmalarının sonucunun “hayır” olacağını söylemesine rağmen aslında galip gelecek sonucun “evet” olacağı fikri, gazetenin ideolojik yaklaşımında bir yansımasıdır. Bu karikatürün gazetenin ideolojik söylemini yansıttığı söylenebilmektedir.

Şekil 9. Hasan Aycın (Müşahedat)- 10 Nisan 2017- Yeni Şafak.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Beş tane gölge adam, bir adam ve beş soru işareti

Gösterilen: Bilinmeyen, karanlık, karşı duruş, güçlü

Göstergebilimsel Çözümleme: Sözel hiçbir göstergenin yer almadığı karikatür tamamen görsel göstergedan oluşmaktadır. Düz anlamda beş gölge adam ve kafalarının üzerinde yer alan gölge soru işaretleri yer almaktadır. Hasan Aycın'ın, daha önceki çiziminden soru işaretlerinin "hayır" kesimini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Karşı tarafta ise "evet" cephesini temsil ettiği anlaşılan beyaz renkte ve kendinden emin vaziyette yürüyen bir adam figürü bulunmaktadır. Yan anlamda ise yine "hayır" cephesi bilinmeyen, şüpheyle yaklaşılması gereken ve karanlık bir şekilde konumlandırılmıştır. Gazetenin ideolojik yaklaşımında "hayır" taraftarları veya seçmenleri karanlık ve ürkütücü bir şekilde karikatürize edilmiştir. Bu karikatür, referanduma altı gün kala "hayır"cı cephenin yapılan anketler sonucu öne çıktığı sonuçların açıklandığı bir zaman aralığında çizilmiştir. Bu çizimin ideolojik okumasında "hayır" cephesinin sayıca üstünlüğüne rağmen "evet" cephesinin güçlü ve istikrarlı duruşuyla yaşayacağı galibiyete gönderme yapılmıştır.

4.2.3. Evrensel'in Karikatürlerinde Referandumun Sunumu

Evrensel, ideolojik olarak sol ve muhalif bir çizgide yer almaktadır. Referandum süresince "hayır" cephesinde yer almıştır. Konuyla alakalı karikatürler Sefer Selvi kalemiyle çizilmiştir.

Şekil 10. Sefer Selvi- Nisan 2017- Evrensel.

Söylem Çözümlemesi: Karikatürde Erdoğan makamında oturmuş parmaklarıyla bir şey sayıyormuş gibi görülmektedir. Çizer, yukarıda Başkanlık Sistemi'ne yöneltilen tek adam rejimi eleştirisine karşı Erdoğan'ın yaptığı savunmasını üç ismini kullanarak tiye almıştır. Konuşma baloncuğunun içerisinde yer alan "Tek adam rejimi olacağını da nereden çıkarıyorsunuz, yeni sistemin... Recep olacak, Tayyip olacak, Erdoğan olacak..." şeklindeki ifadesinden kendisine yöneltilen tek adam rejimi eleştirilerine mantıklı ve tutarlı cevaplar veremediği ima edilmeye çalışılmıştır. Gazete tarafından çirkin bir şekilde yansıtılan Erdoğan'ın, bu sözleri söylerken parmaklarıyla isimleri sayması ve durumu açıklamaya çalışması, Erdoğan'ın bu sistemi savunmada yetersiz kaldığına gönderme yapmakta ve Erdoğan'a karşı alaycı bir tavır takınmaktadır.

Şekil 11. Sefer Selvi- 13 Nisan 2017- Evrensel.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Oy pusulası, mühür, el

Gösterilen: Başkanlık Sistemini desteklememe

Gösterebilimsel Çözümleme: Karikatürün tek göstergesi, referandum seçimine ait olduğu anlaşılan bir oy pusulası ve mühür görülmektedir. Karikatürde sadece görüntüsel gösterge kullanılmıştır. Oy pusulasının bir tarafında “evet” diğer tarafında ise “hayır” bulunmaktadır. “Evet” tarafından çıktığı anlaşılan bir el, mühür sıkıca kavramış ve “hayır” a basmıştır. Bu görüntüsel gösterge, halk içerisinde ve kamuoyunda Başkanlık Sistemi’ne olumlu bakan kesimleri etkilemeye yönelik olarak ideolojik bir mesaj vermektedir. Karikatür gazetenin Başkanlık Sistemi’ne karşı olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Şekil 12. Sefer Selvi- 15 Nisan 2017- Evrensel.

Söylem Çözümlemesi: Seçimden bir gün öncesine ait olan karikatürde iki seçmenin oy kullanmaya gittikleri görülmektedir. Seçmenlerin elindeki seçmen kâğıtlarından, seçim günü olduğu anlaşılmaktadır. Kendi aralarında ne yönde oy kullanacakları hakkında sohbet etmektedirler. Çatık kaşlı olarak tasvir edilen ve “Ben tek adam için kullanacağım oyumu!..” diyen seçmen negatif ve sinsiz bir tavır içerisinde yansıtılmıştır.

Onunla zıt fikirde olduğu anlaşılın diğer seçmenin ise ona “Ben 80 milyon için!..” cevabını verdiği görülmektedir. Bu seçmenin “evet” oyu kullanacağı anlaşılmaktadır. Gazete burada yine tek adam rejimine vurgu yapmakta ve kişi için değil Türkiye için oyun kullanılması gerektiği mesajı verilmektedir. Karikatürün ideolojik tavrının “hayır”dan yana olduğu görülmektedir.

Şekil 13. Sefer Selvi- 17 Nisan 2017- Evrensel.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Binali Yıldırım, YSK Başkanı Sadi Güven, mikrofon, AK Parti tabelası, karanlık insan silüetleri ve iki konuşma balonu

Gösterilen: Şaşkınlık, rahatlama, ürkütücü

Gösterebilimsel Çözümleme ve Söylem Çözümlemesi: Seçimden bir gün sonra yayımlanan karikatürde sözel ve görüntüsel göstergeler kullanılmıştır. Evrensel, referandum seçiminden sonra dönemin Başbakanı Yıldırım'ın yaptığı balkon konuşmasını göstermektedir. Karikatürün düz anlamına bakıldığında, AK Parti binasının balkonunda olduğu anlaşılın ve elinde mikrofonla konuşma yapan Yıldırım ve Güven görülmektedir. Onların arkasında ise korkutucu insan gölgesi olduğu anlaşılın karartılar bulunmaktadır. Bunun dışında iki konuşma baloncuğu yer almaktadır. Göstergenin yan anlamında referandum seçiminin YSK'nın desteğiyle kazanıldığı mesajı verilmektedir. “Referandum “evet”le neticelenmiştir şükürler olsun!..” ifadesini kullanan Yıldırım, çirkin ve mutlu bir şekilde resmedilmiştir. Yanında duran Güven ise şaşkın bir yüz ifadesiyle konuşma balonunda “Balkon konuşmasını da benim yapmam gerekmez miydi yav?” ifadesiyle yer almıştır. Evrensel, referandum seçiminin adil bir şekilde gerçekleşmediğine yönelik ideolojisini yansıtan söylemsel bir tepki ortaya koymuştur. Güven'e ait konuşma balonunda yer alan söylemde, YSK'nın mühürsüz zarfları geçerli saymasını ve sandıktan “evet”in çıkmasını sağlayan şeyin bu durumun olduğu açık bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Güven'e ait olan ifadeyle galibiyetin YSK sayesinde olduğu ima edilmiştir.

Şekil 14. Sefer Selvi- 22 Nisan 2017- Evrensel.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Binali Yıldırım, çocuk, gazeteci, kamera, mikrofon, başbakan isimliği, 23 Nisan yazısı ve sözel gösterge.

Gösterilen: Kızgınlık, öfke, şiddet, endişe, panik

Göstergebilimsel Çözümleme: Selvi bu karikatürde 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı üzerinden referandum seçimi sonucuna yönelik bir göndermede bulunmuştur. Düz anlamsal olarak bakıldığında karikatürde Başbakanlık makamında oturmuş bir öğrenci ve Yıldırım bulunmaktadır. Diğer görüntülere bakıldığında kameralar ve gazeteciler görülmektedir. Söylemsel göstergelerde ise bir konuşma baloncuğu ve “23 Nisan” yazısı dikkat çekmektedir. Öğrencinin kızgın ve öfkeli tavrı karşısında dönemin Başbakanı’nın endişeli ve tedirgin olduğu yüz ifadesinden anlaşılmaktadır.

Söylem Çözümlemesi: Karikatürde, yapılmış olan referandum seçimine yönelik eleştirel bir tutum sergilenmiştir. “Mühürsüz oylar geçersizdir. 16 Nisan referandumunu iptal ediyorum...” söylemiyle referandum seçiminde, YSK’nın mühürsüz oyları geçerli saymasına yönelik bir eleştiri yapılmıştır. İdeolojik söylemin, karikatürlere yansıdığı görülmektedir. Diğer taraftan da gazete, referandumun “evet” lehine sonuçlanmasının nedeni olarak YSK’yı gördüğü ve bu nedenle eleştirilerinin muhatabı olarak YSK’yı muhatap aldığı anlaşılmaktadır.

4.2.4. Cumhuriyet’in Karikatürlerinde Referandumun Sunumu

Cumhuriyet, ideolojik olarak sol çizgide yer almakta ve muhalif bir tavır sergilemektedir. Gazete konuyla ilgili karikatürlerini Musa Kart’ın Çizmeden Yukarı ve Behiç Ak’ın Kim Kime Dum Duma çizgilerinden yansıtmıştır. 15 Temmuz darbesinden sonra Cumhuriyet’e yönelik yapılan operasyonla gözaltına alınıp tutuklanan gazeteciler arasında bulunan Musa Kart için çizimleri, Mohammad Sabaaneh ve Alper Tümay Tok yapmıştır.

Şekil 15. Behiç Ak (Kim Kime Dum Duma) – 12 Nisan 2017- Cumhuriyet.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: 2 adam, 1 kedi, tespih, sakal, 2 sözel gösterge, “evet” yazılı elbise

Gösterilen: Sohbet, endişe

Göstergebilimsel Çözümleme: Karikatür düz anlamda okunduğunda birbiriyle sohbet eden iki adam ve onları dinlemekte olan bir kedi görülmektedir. Karikatürde dikkat çeken ayrıntılar adamların sakallı oluşu ve ellerinde tespih olmasıdır. Yan anlamda okuma yapıldığında ise adamların kilolu olması güce ve zenginliğe, sakallı ve elinde tespihli olarak çizilmesi ise geleneksel olarak dini bir ideolojiye sahip oldukları ve AK Parti’yi dolayısıyla da “evet” oyunu temsil ettikleri anlaşılmaktadır. Karikatürde iki kişi arasında geçen bir diyalog gösterilmektedir. Gömleklerinin üzerinde büyük harflerle “EVET” yazılı görselden, iktidar partisi seçmeni oldukları ve “evet” cephesinde yer aldıkları mesajı alınmaktadır. “EVET”in büyük harflerle yazılmış olması iktidarın gücünü ve etkinliğini çağrıştırmaktadır. Soldaki adam sağdaki adama “HAYIR”cılarının sesi hiç çıkmıyor!” söylemiyle bir tespitte bulunmaktadır. “HAYIR”ın büyük harflerle ve koyu renkli yazılmış olması gazetenin ideolojik yaklaşımının bu yönde olduğuna dair bir göndermede bulunmaktadır. Sağdaki adam ise “Korkuyorum. 82 Anayasası oylamasında sessiz çoğunluğun dediği olmuştu.” yorumunu endişeli bir şekilde yapmaktadır. Gazete, bu yorumla iktidar partisinin “hayır”cılarının kamuoyunda ön plana çıkmasından duyduğu endişeyi yansıtmaya çalışmıştır.

Söylem Çözümlemesi: Karikatürdeki iki adamın görüntüsel olarak yansıtıldığı şekliyle muhafazakâr, dindar kesimi temsil ettiği ve iktidarın bu kesimlerden destek aldığı sonucu çıkarılabilmektedir. Yapılan çizimden, iktidarı sadece kendi muhafazakâr çevresinin desteklediğini ve bunun dışında kalan kesimlere iktidar tarafından olumsuz yaklaşıldığı konusunda eleştirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca “Korkuyorum. 82 Anayasası oylamasında sessiz çoğunluğun dediği olmuştu.” söylemiyle “hayır” cephesinin kamuoyunda ön plana çıktığı ve bunun sonucunda iktidar cephesinin, bu durumun sandığa yansımından korktuğu mesajı verilmekte ve gazete, “evet”in sandıktan galibiyetle çıkmasına kesin gözüyle bakılmasını eleştirmektedir. Her an her şeyin olacağı ve sandıktan “hayır”ın çıkacağı sinyali verilmiştir.

Şekil 16. Behiç Ak (Kim Kime Dum Duma) – 26 Nisan 2017- Cumhuriyet.

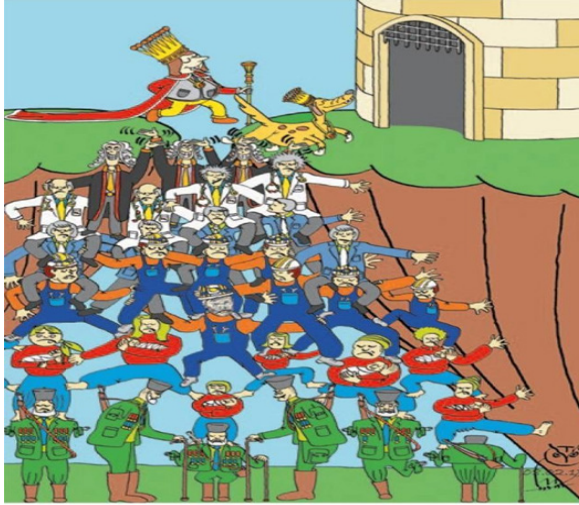
Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Bir kadın, bir adam ve siyah kedi

Gösterilen: Merak, bıkkınlık, fakirlik

Göstergebilimsel Çözümleme: Karikatürde bir kadının ve bir adamın sohbet etmekte ve yapılan Başkanlık Sistemi referandum seçiminin ardından "Bir gün Kapitalizm'e "evet" mi "hayır" mı diye de oylama yapılır mı?" sözleriyle seçim ortamından duyulan bezginlik dile getirilmektedir. Bu eleştiri geleneksel, eski giyimli ve fakir olduğu anlaşılan kadın tarafından yapılmaktadır. Kadının bu konuyu konuştuğu kişi de kendisi gibi kötü ve eski giyimli, kıyafetlerinden de anlaşılacağı üzere fakir biridir. Adamın, saç sakalı birbirine karışmış ve elbiseleri yırtılmış olarak resmedilmesi alt ekonomik sınıfa ait olduğu sonucunu vermektedir. Ayrıca siyah kedinin de kirli ve zayıf gösterilmesi de adamla birlikte sokakta yaşadığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Kadının yapılan seçimleri eleştiriyor olması, iktidar partisine karşı olduğunu göstermektedir. Çünkü kendisine sunulan karşı fikri kabul etmesi beklenmektedir. Buradaki karşı fikir ise kapitalizmle örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Söylem Çözümlemesi: Kapitalizm ile Başkanlık Sistemi referandumu arasında bağlantı kurulması, her iki sistemin de rızaya dayalı güç ile kabul ettirildiği şeklinde bir okumaya neden olmaktadır. Kapitalizm vurgusu üzerinden, halkın karşı olduğu ve sadece belirli kesimler için faydalı olacak bir sistemin rızasına dayalı olarak seçmek zorunda bırakıldıkları, egemen sınıfların her ne olursa olsun kendi bildiklerini okudukları yansıtılmaya çalışılmıştır. Karikatürde, kapitalizmin iktidarı temsil etmesi, iktidarında kapitalizm gibi sadece kendi çıkarları için bir şeyleri yaptığını ve yaptıklarının topluma fayda sağlıyormuş gibi gösterilerek bunu halkın elinden yaptırmayı, kapitalizmden farksız olduğu anlamına neden olmaktadır.

Alper Tümay Tok, Musa Kart için çizdi.

Şekil 17. Musa Kart (Çizmeden Yukarı) – 14 Mart 2017- Cumhuriyet.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Kral, köpek, asker, maden işçisi, doktor, hâkim, anne, iş adamı

Gösterilen: Güç, iktidar, hâkimiyet, baskı,

Göstergebilimsel Çözümleme: Karikatürde tamamen görüntüsel göstergeler kullanılmıştır. Görüntüsel olanın düz anlamına bakıldığında üst üste çıkmış insanların olduğu, piramit şeklinde bir yığın görülmektedir. En üstte bir kral ve başında kral tacı olan bir köpek bulunmaktadır. Kulenin en alt kısmından yukarıya doğru kolu ve bacağı olmayan aralarında gazilerin de olduğu asker grubu, ellerindeki bebeklerden anne oldukları anlaşılan kadın grubu, kıyafetlerinden ve başlarındaki ışıklı baretlerden maden işçileri olduğu anlaşılan işçi grubu, takım elbiseli iş adamları grubu, beyaz önlükleri ve stetoskopları olan doktorlar grubu, en üstte ise cübbeli olan yasamay temsil eden hâkim ve savcılar grubu yer almaktadır. Karikatürün yan anlamına bakıldığında yukarıda sayılan grupları kaleye girmek için basamak olarak kullanan bir kralın varlığı görülmektedir. Kralın yanında yer alan köpeğin varlığı ise iktidarı destekleyenlere yönelik ironik ve ağır bir göndermede bulunmaktadır. Kralın kaleye girmek için kullandığı insanların yüz ifadelerinin birbirinden farklı olması dikkat çeken bir unsur olmaktadır. En üstte yer alan ve kralın kalesine girmesini sağlamak için özel çaba sarf ettiği görülen cübbeli hâkimler göze çarpmaktadır. Çünkü diğer bütün grupların yüz ifadelerinden istenmedik zoraki bir durumun varlığı sezilmektedir. Yüzleri asık ve üzgün olan diğer insanların bu durumdan rahatsızlık duydukları anlaşılmaktadır. Derinlemesine bir okuma yapıldığında kral iktidarı temsil etmekte ve resimde görülen kale ise sarayı çağrıştırmaktadır. Tek adam rejimine göndermenin yapıldığı çizimde, iktidarını sağlamaya çalışan Erdoğan'ın bunu devam ettirmek için halktan her kesimi bir basamak olarak kullandığı mesajı verilmektedir. Bu çizim, gazetenin referandum sürecinde karşı bir tutum sergilediğini ve gazetenin ideolojisini yansıttığını göstermektedir.

Şekil 18. Musa Kart (Çizmeden Yukarı) – 13 Nisan 2017- Cumhuriyet.

Gösterge: Referandum karikatürü

Gösteren: Sultan, makas, kavuk, takım elbise, başsız gövdeler

Gösterilen: Baskı, şiddet, korku, hâkimiyet

Göstergebilimsel Çözümleme: Mohammad Sabaaneh tarafından “Sultan” adıyla çizilen bu karikatürün düz anlamda bir okuması yapıldığında sadece görüntüsel göstergelerden oluşturulduğu söylenebilmektedir. Özellikle sultan olarak tasvir edilen Erdoğan’ın kavuğunda konumlandırılan makas dikkat çekmektedir. Padişahın arkasında bulunan başsız gövdeler ise hazır vaziyette ve boyunları öne doğru eğilmiş olarak beklemektedirler. Yan anlamda bir okuma yapıldığında arka tarafta bulunan adamların başlarının sultan tarafından kesildiği anlaşılmaktadır. Sultanın tebaası üzerinde oluşturduğu korku ve şiddet çarpıcı bir şekilde yansıtılmıştır. Ayrıca yüz ifadesinin korkutucu ve donuk bir şekilde resmedilmiş olması da çizimin etkinliğini artırmıştır. Çizimin arkasında yatan ideolojik mesaja bakıldığında Erdoğan’ın sultan olarak resmedildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu resmedilme şekli eleştirel bir boyutta yapılmıştır. Yine referanduma üç gün kala seçim yerine Erdoğan’ı hedef alan bir karikatür tercih edilmiştir. Bu çerçevede bir değerlendirme yapıldığında gazetenin “hayır” cephesinde yer alan ve tamamen Erdoğan’a karşı bir tutum sergileyen bir yaklaşım içinde olduğu görülmektedir.

Sonuç

Karikatür tarihi bir geçmişe sahip olmasına rağmen günümüzde de özellikle siyasi ideolojilerin yansıtılmasında etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Karikatür, direkt olarak söylenemeyen şeylerin, çarpıcı bir şekilde ifade edilmesine olanak sağlamaktadır.

16 Nisan 2017 tarihi, Türkiye Cumhuriyeti’nde Başkanlık Sistemi’ne geçiş için atılan ilk önemli adım olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle bu olay karikatürlere konu olmuştur. Bu çalışmada 16 Nisan 2017 Başkanlık Sistemi referandum sürecindeki karikatürler incelenmiştir. Bu karikatürlerin, gazetenin ideolojik söylemini ne kadar

yansıttığı çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Yeni Çağ, Yeni Şafak, Cumhuriyet ve Evrensel gazetelerinin karikatürleri incelenmiştir. Çalışmada eleştirel söylem çözümlenmesi ve göstergebilimsel çözümlenme kullanılmıştır. “Hayır” ve “evet” şeklinde iki kutba ayrılmış olan referandum süreci gazetelerde geniş yer bulmuştur. “Evetçilerin” ve “hayırcıların” karşı karşıya geldiği bir yarışa dönmüş olan süreç gazetelerin karikatürlerine şu şekilde yansımıştır:

Milliyetçi sağ bir çizgide yer alan Yeni Çağ gazetesi Erdoğan’ı olumsuz bir şekilde eleştirmiştir. Devlet Bahçeli’nin Erdoğan’la iş birliği yapmış olmasından gazetenin duymuş olduğu rahatsızlık eleştirel bir üslupla vurgulanmış ve ağır şekilde eleştirilmiştir. İlk başlarda “evet” üzerinden bir söylem ortaya konmuş ancak sürekli Erdoğan’a duyulan güvensizlik ve rahatsızlık çizimlerde tekrarlanmıştır. Halkın tercihinin “evet” olduğu vurgusu yapılmış ve Erdoğan’ın bu süreçte muhafazakâr kesime yönelik yapmış olduğu çağrılarını hatırlatılmıştır. Dini kesim tiye alınarak halka yönelik mesajlar verilmiştir. Daha önceki seçimlere yönelik iktidar tarafından yapılan vaatlere gönderme yaparak, seçmeni uyarmaya yönelik bir söylem tercih edilmiştir. Seçime yakın zamanda ve sonrasında Bahçeli’nin Erdoğan’a destek vermiş olmasına rağmen milliyetçi sağ ideolojinin “hayır” cephesinde yer aldığı söylemlerden anlaşılmaktadır. Seçim sonrasında karikatürlere yansımada ise gazetenin, seçimin adil sonuçlanmadığına yönelik bir mesaj verdiği görülmüştür. Muhafazakâr sağcı bir ideolojiye sahip olan Yeni Şafak gazetesinin ise tamamen Başkanlık Sistemi’ni destekleyen bir duruş sergilediği görülmüştür. Gazetenin karikatürlerindeki ideolojik söylemlere bakıldığında “evet” cephesinde yer aldığı ve bu doğrultuda bir tavır sergilediği tespit edilmiştir. Gazetenin tamamen Erdoğan’a taraf bir tutum sergilediği ve seçimde ezici bir çoğunlukla sandıktan “evet” çıkacağı sürekli vurgulanmış. Bu sonucun ülke yararına olacağı söylenmiştir.

Evrensel gazetesi sol bir çizgide yer almakta ve karikatürlerinin de bu doğrultuda yansıttığı görülmüştür. Gazete, tamamen Başkanlık Sistemi’ne yani tek adam rejimine karşı olduğunu vurgulayan çizimlere yer vermiştir. Bu söylemle ilgili eleştirilerini ise alaycı bir şekilde yansıtmıştır. Erdoğan’ı sürekli alaya alan ve tamamen eleştiren bir söylem tercih edilmiştir. Gazetenin ideolojik söyleminin “hayır”dan yana olduğu görülmüştür. Özellikle YSK Başkanı Güven’e ağır eleştiriler yöneltmiştir. Mühürsüz oyların geçersiz sayılması hatırlatılarak uyarıda bulunulmuştur. Daha çok halkın yaşadığı korkular ve talepler üzerine çizimlerini oluşturan Cumhuriyet ise Başkanlık Sistemi’ne karşı bir tutum sergilemiştir. İncelenen karikatürlerde toplumun yaşamış olduğu baskı ve korku ortamından etkilenmeleri sonucu meydana gelen tepkiler yansıtılmıştır. İktidarın bir korku ütopyası oluşturduğu ve Başkanlık Sistemi’yle bu durumun devam edeceği mesajı verilmiştir. Gazete tarafından “evet” cephesini eleştiren bir söylem tercih edilmiş ve gazetenin “hayır” cephesinde yer aldığı görülmüştür. Yapılan çözümlenme sonucunda gazetenin bu sistemi eleştiren bir tavır sergilediği tespit edilmiştir. Gazetenin ideolojik söylemleri irdelendiğinde, Başkanlık Sistemi’ni iktidarın kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için ortaya attığı düşünülmektedir. Gazetenin üzerinde yoğunlaştığı diğer bir söylemin ise basındaki özürlük sorunu hakkında olduğu görülmüştür.

Dolayısıyla, gazetelerin ideolojilerinin karikatür söylemlerine yansıdığı görülmektedir. Yeni Çağ, ilk etapta “evet” cephesinde yer alan söylemler üretirken daha sonrasında ise “hayır” cephesine taraf olan söylemler üretmeye başlamıştır. Yeni Şafak’ın ise

tamamen Cumhurbaşkanı Erdoğan'a taraf olan bir tavır sergilediği ve söylemlerinin de "evet" yönünde oluşturulduğu tespit edilmiştir. Evrensel ve Cumhuriyet gazetelerinin söylemlerinden "hayır"dan yana tavır aldıkları ve Erdoğan'a ağır eleştiriler yönelttikleri çözümlenmiştir. Yapılan bu çözümlenme sonucu göstermektedir ki gazetelerin ideolojileri karikatürdeki söylemlere yansımaktadır. Bu anlamda gazetelerin önemli bir parçası olan haberlerin de başka çalışmalarda incelenmesi basınının ideolojisinin haberlere yansıtılışını çözümlenmek açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

Althusser, L. (2017). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. (A. Tümertekin, Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/pdf/anayasadegisikligikanunteklifi.pdf, Erişim Tarihi: 3.11.2020.

Atabek, Ü. ve Atabek Şendur, G. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Bayram, Y. (2009). Türkiye'de Siyasi Karikatürün Yeri ve 11'nci Cumhurbaşkanlığı Seçimine İlişkin Siyasi Karikatürlerin Çözümlemesi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6(1), 107-123.

Cantek, L. (1998). Alt Kültür, Popüler Direniş Yöntemleri. *Birikim Dergisi*, Sayı: 105-6, 126-133.

Cantek, L. ve Gönenç, L. (2011). Türkiye'de İslami Mizahın Yükselişi. *Birikim Dergisi*, Sayı: 268-269, 49-65.

Çeken, B. ve Aypek Arslan, A. (2016). İmgelerin Göstergibilimsel Çözümlemesi "Film Afişi Örneği". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 507-517.

Çeviker, T. (1991). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*. İstanbul: Adam Yayınları.

Fiske, J. (2003). İletişim Çalışmalarına Giriş. (S. İrvan, Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Foucault, M. (1993). *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*. (S. Hilav, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Foucault, M. (2001). *Söylemin Düzeni Ders Özetleri*. (S. Hilav, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri*. İstanbul: Belge Yayınları.

Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri*. (A. Cemgil, Çev.), İstanbul: Belge Yayınları.

Guiraud, P. (1994). *Göstergibilim*. (M. Yalçın, Çev.), Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Marx, K. ve Engels, F. (1968). *Alman İdeolojisi: Feuerbach*. (S. Hilav, Çev.), İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Marx, K. ve Engels, F. (1999). *Komünist Parti Manifestosu*. (Y. Önay, Çev.), İstanbul: Evrensel Yayınları.

Nedir.org. <http://karikatur.nedir.org/>. Erişim Tarihi: 03.04.2018.

Nisan, F. (2015). 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimindeki Cumhurbaşkanı Adaylarının Karikatürlere Yansımı. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9(1), 162-200.

Okutan, B. B. (2013). Karikatürlerdeki Başörtülü Figürlerin Göstergibilimsel Analizi: Penguen Dergisi Örneği. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 9-38.

Özer, A. (1994). İletişimin Çizgi Dili Karikatür. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Rehman, J. (2017). İdeoloji Kuramları «Yabancılaşma ve Boyun Eğme Güçleri. (Ş. Alpagut, Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.

Rifat, M. (2005). *20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları 2. Temel Metinler*. (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Rigel, N.; Batuş, G.; Yücedoğan, G. ve Çoban, B. (2005). *Kadife Karanlık 21. Yüzyıl Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. İstanbul: Su Yayınevi.

Sancar Üşür, S. (1997). İdeolojinin Serüveni. Ankara: İmge Kitapevi.

Saussure, F. D. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (B. Vardar, Çev.), İstanbul: Multilingual Yayınları.

Turner, G. (2016). İngiliz Kültürel Çalışmaları. (D. Özçetin ve B. Özçetin, Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ac38f55007810.69433641. Erişim Tarihi: 03.04.2018.

Ünal, S. (2014). *Göstergibilimsel Açından Sembolik Tüketim*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Van Dijk, T. (2005). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları, M. Küçük (Der.). *Medya, İktidar, İdeoloji* (s. 315-375) içinde. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Van Dijk, T. (2007). Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi, G. Atabek Şendur ve Ü. Atabek (Der.). *Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri* (s. 164-181) içinde. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Vardar, B. (1998). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yaylağül, L. ve Korkmaz, N. (2008). *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Gazeteler

Cumhuriyet, (10 Mart- 12 Mayıs 2017). Erişim adresi: <https://www.cumhuriyet.com.tr/cizerler>.

Evrensel, (10 Mart- 12 Mayıs 2017). Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/fotograf/4/sefer-selvi-karikaturleri>.

Yeni Çağ, (10 Mart- 12 Mayıs 2017). Erişim adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/karikatur-1gk.htm>.

Yeni Şafak, (10 Mart- 12 Mayıs 2017). Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/karikatur-galeri>.

Extended Abstract

Today, the media is an institution with important economic and ideological functions in the maintenance and reconstruction of the social order. In particular, the media can produce effective results in the production and spread of ideology and discourse. Media can also offer a variety of options to political actors through written, visual and audio channels. Media is the carrier of ideology, and media organizations have a number of broadcasting lines. Newspapers, which are essential media actors, not only express messages through textual or written discourse, but also, through other non-linguistic indicators, create perceptions in line with their political preferences. cartoon, one of the visual indicators, is an important means of communication in which newspapers today represent their ideologies. Political cartoons are still drawn successfully within the context of newspaper editorial policies.

Date April 16, 2017, bears the distinction of being the first important step towards the transition to the presidential system for Turkey. The public went to the ballot box to pass the Presidential System and this incident was the subject of cartoons. In this study, the cartoons during the April 16, 2017 Presidential System referendum process were examined. It has been tried to analyze to what extent these cartoons reflect the ideological discourse of the newspaper. For this purpose, Yeni Çağ and Yeni Şafak representing the right-wing newspapers and Cumhuriyet and Evrensel as the left-wing newspapers were analyzed. The data obtained in the study covering the months of March, April and May were used. In the analysis using data between March 10 and May 12, 2017, a total of 44 cartoons were examined and the most striking 18 of them were chosen for analysis. Critical discourse analysis and semiotic analysis methods have been used to analyze the cartoons of these newspapers in the published issues on the dates determined. The referendum held during the presidency of Recep Tayyip Erdogan was passed with a vote of acceptance from the parliament with the support of MHP Leader Devlet Bahçeli. The referendum process, divided into two poles as “no” and “yes”, has gained wide coverage in the newspapers. The process, which turned into a race where “yes-people” and “ones rejecting” came face to face, was reflected in the cartoons of the newspapers as follows:

Yeni Çağ newspaper, which is on the nationalist right, criticized Erdogan negatively. The frustration of the newspaper over Bahçeli’s partnership with Erdogan has been illustrated critically and strongly criticized. At first, a “yes”-based discourse was put forward but the drawings repeated the distrust and annoyance towards Erdogan. It was stressed that the people’s choice was “yes” and were reminded of Erdogan’s calls for the conservative segment. This favored a discourse aimed at warning the voter, referring to the government’s promises for the previous elections. Although Bahçeli supported Erdogan in the recent and subsequent elections, it is understood from the statements that the right-wing nationalist ideology was on the “no” front. Reflecting on the cartoons in the post-election period, it was seen that the newspaper had given a message that the election was not fair. It was observed that Yeni Safak newspaper, which has a conservative right-wing ideology, takes a stance that supports the Presidential System. Looking at the political discourses in the newspaper’s cartoons,

it's clear that it's on the "yes" front and has an attitude in that direction. It has been continuously underlined that the newspaper takes a totally positive stance towards Erdogan and that in the elections "yes" will come out of the ballot box. It has been said the country will benefit from this result.

Evrensel newspaper is on the left side, and its cartoons have been found to represent it in this direction. The newspaper has provided sketches underlining that it is completely against the Presidential System, that is, the one-man regime. It favored a debate in which Erdogan was continuously ridiculed and thoroughly criticized. It was clear that the ideological discourse of the newspaper was in favor of "no." On the other hand, Cumhuriyet newspaper, which draws its drawings on the fears and demands of the people, displayed an attitude against the Presidential System. In the cartoons, the reactions that occurred as a result of being affected by the pressure and fear environment experienced by the society were reflected. The message was given that the government has created a utopia of fear and that this situation will continue with the Presidential System. A discourse criticizing the "yes" front was preferred by the newspaper and it was seen that the newspaper took part in the "no" front. As a result of the analysis, it has been determined that the newspaper has a critical attitude towards this system. It has been observed that another discourse the newspaper focused on was about the issue of freedom in the press.

Therefore, when a general evaluation is made, it is seen that the ideologies of the newspapers are reflected in the discourses in the content. It has been determined that newspapers that produce discourses in line with their own ideologies reflect this situation on their cartoons. Yeni Çağ newspaper produced discourses on the "yes" front in the first place, then it started to produce discourses on the "no" front. Yeni Şafak newspaper, on the other hand, has been found to be completely a party to President Recep Tayyip Erdogan and its statements were formed towards "yes". It has been analyzed that Evrensel and Cumhuriyet newspapers have taken a "no" stance and criticized Erdogan heavily. The result of this analysis shows that the ideologies of the newspapers are reflected in the discourses in the cartoons.